

sche inhoud van een werk te onthullen, wordt dit werk hedendaags en kan het in verband gebracht worden met de wereld waartoe het behoort.

Bewerking door Ovan Asselt van de inleiding en het eerste hoofdstuk uit *De levensdans die verstrengeling heet* (verschijnt zomer 1997 bij Tilburg University Press)

Ovan Asselt & Bas Jongenelen

Het inktpotje van Reve *Reve en het Nederlandsche filmklimaat*

Daar Gerard Reve de zogenaamde Grote Eén is, leek het ons aardig 's mans activiteiten in de filmwereld eens te bekijken. Laat een groot literair schrijver ook zijn sporen na in de bioscoop?

Om te beginnen met de invloed van Reve in de Nederlandsche Cinema geven we eerst een lijstje van de films die gebaseerd zijn op werken van Gerard Reve. Er zijn vijf films gemaakt naar aanleiding van werken van Gerard Reve, te weten:

- 1) *Crolus*, regie: W. Breebaart (1979)
- 2) *Lieve Jongens*, regie: P. de Lussanet (1980)
- 3) *Gossamer*, regie: A. Kothuys (1980)
- 4) *De Vierde Man*, regie: P. Verhoeven (1983)
- 5) *De Avonden*, regie: R. van de Berg (1989)

Deze films zijn respectievelijk gebaseerd op de volgende verhalen:
ad 1) 'Slager Crolus Koopt Een Oude Viool', uit: *Een Eigen Huis* (1979)
ad 2) *De Taal Der Liefde* (1972); *Lieve Jongens* (1973); *Het Lieve Leven* (1974)
ad 3) 'Gossamer', uit: *Vier Wintervertellingen* (1963)
ad 4) *De Vierde Man* (1981)
ad 5) *De Avonden* (1947)

Reve heeft zelf nooit een scenario voor een film geleverd, noch is hij ooit geraadpleegd tijdens het schrijven van een scenario. Wel doet hij een uitspraak over scenarioschrijven in een interview met Marc van Impe: 'Dan [na verfilming van een roman, OA/ BJ] zegt de schrijver: hadden ze mij maar gevraagd het scenario te schrijven. En wat blijkt dan? Dat het hem gevraagd werd. Ik teken gewoon een contract, ze krijgen de rechten voor drie jaar en ik bepaal de titel want ik moet het van de herhaling van de titel van mijn boek hebben. En ja, dan bekijk ik het wel. Als het nou slecht wordt, dan ga ik hen niet afkammen. Dat is niet loyaal. Het kan ook bijna niet anders of ik krijg iets anders te zien waar ik gek van opkijk, tenzij natuurlijk een Polanski mijn werk zou verfilmen. Maar daarom hoeft

de verfilming nog niet slecht te zijn.' [Marc van Impe - 'Gerard Reve: "Ik ben niet bang meer voor de dood." (1980)', in: Gerard Reve, *In Gesprek*, Baarn, 1983, pp. 205-219]

Reve heeft niet alleen nooit een scenario op basis van een van zijn werken geschreven, hij heeft zich in het geheel nooit bemoeid met de totstandkoming van een film. Echter in hetzelfde interview met Van Impe zegt Reve op de opmerking dat hij zelve een rol zou spelen in *Lieve Jongens*: 'Daar heb ik in mijn ijdelheid wel eens over gedacht, later heb ik er helemaal van af gezien. Met een goede regisseur kan ik heel goed acteren, maar het gevaar bestaat dat ook de pers zich dan op dat kleine rolletje van mij zou storten. Dat zou verkeerd zijn, oneerlijke concurrentie. Nee, ik kan alles, maar ik wil geen oneerlijke concurrentie.' [Marc van Impe, idem]

Artikelen over film, of filmtheorieën over zijn werk in relatie tot de cinema, heeft Reve nooit geschreven. Eigenlijk het enige dat hij over een verfilming heeft geschreven, is een brief aan Matthijs van Heyningen, gepubliceerd in het tijdschrift *Filmfan* [april 1980, pag. 46]:

Beste Matthijs,

Van mijn bezoek aan Groot-Bentveld heb ik zeer aangename herinneringen behouden. Ik had het gevoel dat men aan iets unieks bezig was: iets, dat in de Nederlandse film nog nooit geprobeerd is. Of er een dramatisch geheel zal ontstaan, dat een eenheid ademt, en of alle ontroering en ironie zal overkomen bij een groot publiek - dat moeten we maar afwachten. Maar een lor of een flop gaat deze film naar mijn gevoel niet worden.

Op het bureau in de hoek staat een plat glazen inkt-potje. Als de boel wordt opgeveegd, na afloop, zoude ik dat inktpotje gaarne willen bezitten.

De sfeer op de 'set' was serieus, gespannen, en gericht op een doel: niet de zelfgenoegzame lolbroekerij, die ik enige malen bij produkties heb gezien, en die onafwendbaar een sof aankondigde. Wens je allen namens mij sukses, en ontvang zelve de beste wensen van je,

Gerard Reve

En in het interview met Van Impe antwoordt Reve op de vraag 'Hoe kijkt u tegen de verfilming van uw werk aan?':

'Dat ging zo. Men wilde *Lieve Jongens* verfilmen. Op mijn aanraden hebben ze er gegevens uit *De Taal Der Liefde* bij genomen. Ik ben de laatste vijftien jaar ontelbare malen benaderd voor een film, maar dat werd nooit iets omdat de plannen veel te vaag waren. Ze weten vaak niet wat ze willen, weet u. Ik moet het ze vertellen. Nou, men is toen bij mij gekomen met dat bepaald idee en daar zijn wij ons over gaan beraden. Probleem is dat het nooit iets mag kosten, maar deze keer viel het mee. Toen was het probleem: ik bemoei me ermee, of ik bemoei me er niet mee. Nou, ik vind het beter dat ik me er niet mee bemoei, ik, een schrijver, die niets van film weet. De film moet geen literaire dingen bevatten maar uit het literaire werk de dramatische elementen zoeken. Een vraag was ook of men de gebeurtenissen uit mijn boeken anekdotisch zou volgen, of dat men het thema van Gerard Reve, dat eigenlijk niets met homoseksualiteit te maken heeft - homoseksualiteit is een motief, geen thema - met filmische middelen tot uitdrukking zou brengen. Dat ambiëren zij. Of hun dat lukt, moeten we afwachten. Paul de Lussanet is een goeie jongen, die heeft ideeën, dat is geen imbeciel, maar of die ideeën te esthetisch zijn, te eidetisch, te visueel, of ze wel dramatisch genoeg zijn, dat moet blijken.' [Marc van Impe, idem]

Niet alleen een schrijver zelf hoeft iets over verfilmingen van zijn boeken te zeggen, hij kan dat natuurlijk ook doen bij monde van een personage. In *De Vierde Man* bedenkt de hoofdpersoon dat bepaalde situaties nooit te verfilmen zullen zijn.

'Ik vroeg mij af, waarom in mijn leven alles zo gekunsteld en verzonnen aandeed: in een verhaal, een film, een politierapport zoude dit alles volstrekt onaanvaardbaar zijn. Een liefdesromance, tragisch of niet, kon je het niet noemen, bijvoorbeeld. Ik deed het met een vrouw om wie ik niets gaf, en die evenmin om mij iets gaf. Ik stuurde die vrouw naar een man toe die waarschijnlijk gek op haar was en op wie ik, van zijn foto, mij verbeeldde op grootse en tragische wijze verliefd te zijn geworden; en ik raadde haar, die vrouw, aan om die man mede terug te brengen... Als het nu min of meer vaststond dat die man en ik geen van beiden om haar, of om welke vrouw dan ook, iets gaven, maar wel voor elkaar, ik bedoel Herman voor mij en ik voor Herman,

iets gevoelden of gingen gevoelen... Maar hij was verzot op háár... Dit was toch allemaal mijl op zeven...? *Welke filmkoning kon dit gegeven gebruiken en aannemelijk maken...? Zelfs voor een onbegrijpelijke 'experimentele' Italiaanse film, in de besloten, culturele nachtvoorstelling van de liga, om middernacht, met applaus na - zelfs dáárvoor was de grondidee nog te verward...* [Gerard Reve, *De Vierde Man*; cursivering van ons, OA/BJ]

Niet over films in het algemeen, maar wel over films van Alfred Hitchcock in het bijzonder, en over *Dial M For Murder* in het detail, is in *De Vierde Man* te lezen: '[-] Hitchcock liet wel eens te veel afhangen van één enkel minuscule feitje, zoals dat van die sleutel die niet paste...' [Gerard Reve, *idem*]

Wij kunnen over *De Vierde Man* zeggen dat Reve zich heeft laten beïnvloeden door *Dial M For Murder*. De opvatting over 'dat van die sleutel die niet paste' werkt Reve uit tot een essentieel motief voor de oplossing van het mysterie rondom Christines drie overleden echtgenoten. De hoofdpersoon vindt, tijdens Christines afwezigheid, een doos met daarbij een sleutel die correspondeert met het slot van diezelfde doos. Net als in de film vormt dit 'minuscule feitje' de sleutel voor het plot.

Hoewel Reve dus nooit iets over film gezegd heeft wat er toe deed, spelen films in het werk van hem zeker een rol. Maar niet een heel belangrijke rol: personages gaan naar de film, zoals ze boodschappen doen, het huis verbouwen of ter café gaan. Als Reve schrijft over het alledaagse dagelijkse leven, dan horen films daar zeker bij. We geven hier enkele voorbeelden, want we kunnen, en willen, niet uitputtend zijn:

In *De Avonden* gaat de hoofdpersoon Frits meerdere malen naar de bioscoop om de verveling te verdrijven. In *De Vierde Man* bekijkt de hoofdpersoon Gerard Reve, tijdens zijn verblijf bij de jonge weduwe Christine, de film *Dial M For Murder*. Ook in het kortverhaal 'Oompje Beer En Zijn Vriendjes' (uit: *Een Eigen Huis*) komt film even ter sprake. En in 'Herfststraden' (uit: *Vier Wintervertellingen*) gaat de hoofdpersoon, George, graag naar de film. Maar ook nu weer gewoon omdat film een deel van het dagdagelijkse leven uitmaakt.

In enkele van Reves gedichten op dezelfde wijze gerefereerd aan het fenomeen film. Een aantal voorbeelden (geciteerd uit: *Verzamelde Gedichten*):

- 'Bioscoop' (1940):

Het licht gaat uit en voor de ogen / vlamt op het hagelwitte scherm; / muziek stemt in en alle oren / vernemen plots dezelfde stem. // Ik zie de spelers zich bewegen / zonder een enkel accident, / hun levenslust en hun gemak van spreken / verbitteren mij pertinent. // Zij zoenen onbeschroomd en lang, / hun weergaloze liefde maakt me bang / en daarna word ik boos. // Het licht flitst aan en zwijgend ga ik heen / en buiten is het licht en koud en 'k meen / dat iedereen hard om me lacht.

- 'Gedicht Voor Dokter Trimbos' (1965):

'Goedkope wijn, masturbatie, bioscoop.' / schrijft Céline. / De wijn is op, en bioscopen zijn hier niet. / Het bestaan wordt wel eenzijdig.

- 'Loos Alarm' (1973):

Kunstbroeder Carmiggelt zag mij eens, jaren geleden, / vrolijk op straat, met vrienden / schertsend en lachend, vlak bij een cinema, en dacht: / 'Het lijkt waarachtig wel of hij gelukkig is. / Wat fijn, wat heerlijk voor die jongen, / maar wat rampzalig voor de literatuur.'

- 'De Blijde Boodschap' (1973):

Ik zat met kloppend hart voor de kleurentelevisie, / en dacht: 'Zijne Heiligheid zal toch wel gewag maken / van het toenevend verval der zeden?' / En ja hoor, nauwelijks was hij begonnen, of ik hoorde al: / decadentia, immorale, multi phyl ti corti rocci; / influenza filmi i cinema bestiale / contra sacrissima matrimoniacale / criminale atheistarum rerum novarum, / (et cum spiritu tuo), cortomo: / nix aan de hand. / Het was jammer, dat het zo kort duurde. / Maar toen het uit was, was er fijne muziek van het leger. / Ik vind dit leven geweldig. En straks nog / het eeuwige leven in de Hemel. Je vraagt je wel eens af: / 'Waar hebben wij dit aan verdiend?'

Niet alleen Gerard Reve laat weten dat je je als schrijver afzijdig moet houden van de productie van een boekverfilming, ook anderen begrijpen voor Reve dat het onverstandig is zich hierin te mengen. Naar aanleiding van de film *Lieve Jongens* interpreteert Ten Braven de gedachtegang van Reve: 'Reve beseftte dat andermans interpretaties niet aan banden te leggen zijn [-]' [Ten Braven: *Lekkere Literatuur*, Amsterdam, Van Oorschot, 1987]

Reve heeft begrepen dat hij schrijver is, en schrijvers schrijven. Doordat hij de opvatting heeft dat hij zich niet met films moet bemoeien, is zijn invloed in de Nederlandsche Cinema klein gebleven. Hij beseft maar al te goed dat het maken van een film een heel andere discipline is dan de discipline waar hij goed in is: het vertellen van een verhaal zonder beelden.

Als laatste willen we een overdenking meegeven aan eenieder die ooit nog eens van plan is een boek van Reve te verfilmen, dan: 'niet tobben, mij altijd gelijk geven & intussen geheel doen wat u wilt...' [Gerard Reve, in een brief aan Walter van der Kamp, gedateerd 16-10-1973]

Horoscoop Maart - Mei 1997

Door: Virginia Sagittarius

Ram

Het wil niet vlotten met dat dikke boek waarin U wil beginnen. De literatuur ligt U aan het begin van deze periode niet zo, maar na de langzame start zal het U een stuk gemakkelijker afgaan. Wellicht heeft U in Mei het dikke boek uit.

Stier

Stier toch! U leest veel te weinig. De komende tijd gaat U dat flink opbreken, omdat U de gesprekken over literatuur niet meer kunt volgen: U loopt inmiddels hopeloos achter. Doe er wat aan, want de sterren wijzen uit, dat U flink kan doorlezen.

Tweelingen

De Tweeling moet zich toeleggen op vrouwelijke auteurs. U zal veel genieten van Tessa de Loo. Boeken van mannelijke schrijvers zullen U gewoon niet kunnen bekoren. Lees de laatste Ronald Giphart liever een andere keer.

Kreeft

In het antiquariaat ligt een boek op U te wachten, dat U altijd al had willen lezen (dat kan *Tropic of Capricorn* zijn). Het is een goedkoop boek, omdat het flink beduimeld is. Daar moet U niet van schrikken, want de inhoud zal U aanspreken en daar gaat het tenslotte om.

Leeuw

De Leeuw laat zijn literaire tanden zien. Het is een perfecte tijd om zelf een verhaal te schrijven. Ook is de kans groot dat Uw verhaal geplaatst wordt in een literair tijdschrift en dat het veel stof zal doen opwaaien bij de lezers van dat tijdschrift.

Maagd

Maagd, U heeft de laatste tijd meer gelezen dan U eigenlijk lief was. Veel sociale contacten zijn daardoor in het verdomhoekje terecht gekomen. Leest U daarom gewoon een poosje niet en zoek oude vrienden op (waarmee U overigens over oude boeken zal praten).